

ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ, ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО.
ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.6 + 368.55.

Томин Олександра Олексіївна,
кандидат юридичних наук,
суддя апеляційного суду
Івано-Франківської області

ДОГОВІР ПРО УМОВИ ВЕДЕННЯ МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА:
ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджується правова природа договорів у сфері природокористування. Автор аналізує публічно-правові елементи договору про передачу мисливських угідь у користування. На основі положень чинного законодавства України та праць науковців-екологів та цивілістів характеризуються такі особливості цих договорів, як: предмет, суб'єктний склад, мета та порядок укладення.

Ключові слова: природокористування, публічно-правові елементи, мисливські угіддя, договір, мисливське господарство.

Постановка проблеми. У юриспруденції виявлено фактично різні підходи до сутності договору про умови ведення мисливського господарства. Виходячи з того, що такі договори прямо не згадуються в Цивільному кодексі (оскільки не є класичними цивільно-правовими договорами), а також містять у собі елементи, які відсилають до правового регулювання іншої галузевої приналежності, авторами робиться висновок про віднесення договору про надання мисливських угідь у користування до категорії публічно-правових [16, с. 110-132]. Такий висновок ґрунтується виключно на аналізі норм спеціального законодавства.

Договір, на підставі якого мисливські угіддя передаються у користування, до цього часу не був предметом пильного вивчення, є нечисленні точки зору щодо його правової природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі елементи договорів, за якими мисливські угіддя передаються у користування, знайшли висвітлення у працях таких науковців, як М. І. Брагінський, Д. В. Бугаєв, В. В. Вітрянський, І. О. Дроздов, Т. Г. Калиниченко, Б. Д. Клюкін, Н. Р. Кобецька, Л. А. Миронова, Л. Д. Нечипорук, Є. А. Суханов, Д. В. Хаустов, та ін.

Як свідчить аналіз праць зазначених авторів щодо договору, на підставі якого мисливські угіддя передаються у користування для ведення мисливського господарства, у науковій літературі переважає приватноправовий підхід. Наприклад, Д. В. Бугаєв, І. А. Дроздов, С. М. Мизров, Л. А. Миронова та інші стверджують, що за своєю правовою природою такий договір є цивільно-правовим договором [1, с. 9; 4, с. 77-85; 12, с. 14].

На нашу думку, віднесення такого договору у сфері природокористування, як договір про умови ведення мисливського господарства, тільки до приватноправового, або тільки до публічно-правового договору (як було зроблено багатьма авторами щодо природоресурсних договорів), не може бути визнано коректним.

Аналізуючи умови договору про умови ведення мисливського господарства, підстави та порядок його укладення, можна зробити висновок про те, що даний договір поєднує в собі як публічно-правові, так і приватноправові начала (елементи), що говорить про його комплексну природу.

Даному договору, безсумнівно, притаманні риси приватноправового договору. Разом з тим у ньому присутні риси і явно публічно-правового характеру. Тому доцільно більш детально розглянути договір про умови ведення мисливського господарства, виділивши його особливості, через які і буде розкрита його подвійна правова природа.

Постановка завдання. Враховуючи зазначене, метою статті є з'ясування публічно-правових начал договору про умови ведення мисливського господарства.

Для досягнення вказаної мети вирішенню підлягають наступні завдання: 1) загальна характеристика договорів, відповідно до яких мисливські ресурси передаються у довгострокове користування; 2) з'ясування особливостей суб'єктного складу договору про умови ведення мисливського господарства; 3) визначення ролі держави у договірних відносинах з надання у користування об'єктів тваринного світу для ведення мисливського господарства; 4) розкриття мети договору про умови ведення мисливського господарства; 5) встановлення переліку прав та інтересів третіх осіб, яких стосується укладення досліджуваного договору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерні особливості договору про умови ведення мисливського господарства, в яких проявляється поєднання публічно-правових та цивільно-правових начал, полягають у наступному.

По-перше, за даним договором у користування надаються мисливські ресурси (право на добування мисливських ресурсів у межах мисливських угідь), а також земельні та лісові ділянки. Тому аспектом, який свідчить на користь публічно-правового характеру досліджуваного договору, є його особливий предмет – природний ресурс, правовий режим якого відрізняється від режиму матеріальних об'єктів, створених людиною [9, с. 118].

Особливий характер природних ресурсів закріплений у ст. 13 Конституції України, яка говорить, що Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [8]. Це відображає публічно-правовий характер природних ресурсів.

Відповідно до преамбули Закону України «Про тваринний світ» тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей [15].

По-друге, особливий предмет договору про умови ведення мисливського господарства зумовлює особливість суб'єктного складу його сторін.

Так, договір про умови ведення мисливського господарства укладається органом виконавчої влади України (обласним управлінням лісового господарства, державним лісгосподарським об'єднанням) з претендентом на отримання мисливських угідь у користування. Таким чином, особливість суб'єктного складу полягає в тому, що однією зі

сторін даного договору завжди виступає публічне утворення (державна установа), тобто одна зі сторін володіє державно-владними повноваженнями.

Необхідно відзначити, що держава може виступати в двох якостях. З одного боку, держава може бути рівноправним учасником цивільно-правових відносин, з іншого боку, держава завжди володіє суверенітетом і владою.

Згідно ст.ст. 167-169 Цивільного кодексу України держава, Автономна Республіка Крим та територіальні громади діють у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин [17].

Однак у договорах у сфері природокористування держава займає особливе становище – тут «держава, в особі своїх спеціально уповноважених органів, виступає як суб'єкт управлінської діяльності та як суб'єкт права власності на природні ресурси, здійснює свою правомочність за розпорядженням» [14, с. 40]. На думку Л. А. Миронової, «участь органів державної влади у відносинах з використання природних об'єктів має подвійний характер. З одного боку, вони виступають суб'єктом договору у сфері природокористування, а з іншого – органом, який здійснює контроль за виконанням даного договору» [10, с. 7].

«Правомочності держави-власника супідрядні завданням екологічної діяльності держави – суб'єкта публічної влади, зобов'язаної використовувати природні ресурси як основу життя і діяльності народу» [2, с. 3].

Про особливе становище держави говорять і науковці-цивілісти. «Держава як суверен має властивості, які перетворюють її на особливого суб'єкта цивільного права, а саме:

- держава сама приймає закони, якими повинні керуватися всі інші суб'єкти цивільного права;
- держава може приймати адміністративні акти, з яких виникають цивільно-правові відносини незалежно від волі іншої сторони;
- держава зберігає владні функції навіть тоді, коли вона вступає у побудовані на засадах рівності цивільно-правові відносини.

Перераховані властивості виражають далеко не всі особливості держави як учасника цивільно-правових відносин. Однак навіть назване дозволяє говорити про особливе становище держави у цивільному праві» [16, с. 217].

Таким чином, публічно-правового характеру договору про умови ведення мисливського господарства надає участь держави в особі органу виконавчої влади як однієї зі сторін даної угоди.

Досліджуючи договірні основи права надкористування, Б. Д. Клюкін зазначає, що «публічного характеру цих відносин надає присутність в них в якості однієї зі сторін суб'єкта публічного права, який володіє по відношенню до іншої сторони договору певними повноваженнями владного характеру» [6, с. 52].

Проте присутність в якості однієї зі сторін договору про умови ведення мисливського господарства органу публічної влади не говорить про те, що сторони в даних договірних правовідносинах не рівні. Як підкреслюють багато вчених, договорам публічно-правового характеру властива «формально-юридична рівність їх учасників» [11, с. 60], «договірна юридична рівноправність сторін» [5, с. 5].

«Договірна рівноправність у публічно-правовій сфері можлива, коли договір укладають сторони, що володіють «однопорядковою правосуб'єктністю», наприклад, територіальні громади між собою. В інших же випадках така рівноправність є умовною, саме договірною, тобто вона обумовлена фактом вступу у договірні відносини. Отже,

суб'єкт більш високого рівня публічної влади визнає іншого суб'єкта (навіть ієрархічно підлеглого йому) рівним собі в даному відношенні або щодо реалізації конкретного публічного інтересу. Таке умовне припущення абсолютно необхідне для децентралізації відносин у сфері публічної влади, пом'якшення жорсткої співвідпорядкованості суб'єктів і внесення у їх взаємини начал саморегуляції» [11, с. 62].

Необхідно зауважити, що наведені думки науковців були висловлені щодо публічно-правових договорів. Договір про умови ведення мисливського господарства, на нашу думку, не можна віднести до чисто публічно-правових договорів. Як було зазначено, він поєднує в собі елементи публічно-правового та приватноправового характеру, що більшою мірою доводить рівноправність сторін у даному договорі. На рівноправність сторін вказують також підстави припинення договору про умови ведення мисливського господарства: він може бути розірваний в односторонньому порядку з ініціативи державного органу не інакше як за рішенням суду.

Однак необхідно ще раз зазначити, що рівноправність сторін такого договору є формально-юридичною, оскільки, як справедливо зазначає Д. В. Хаустов, автономія волі при вступі у договірний зв'язок є лише формальною, тому що у «недержавної» сторони договору відсутні альтернативні можливості для досягнення переслідуваних цілей без укладання договору [16, с. 88].

По-третє, особливістю договору про умови ведення мисливського господарства є особлива мета такого договору. На думку Д. В. Хаустова, договори у сфері природокористування «укладаються не для досягнення особистих підприємницьких цілей, а в суспільних інтересах (мається на увазі непідприємницький інтерес насамперед для держави в особі органу державної влади). Прибуток держави тут полягає у вирішенні соціально-економічних та екологічних проблем» [16, с. 85].

На відсутність комерційного інтересу держави в договірних відносинах вказують і науковці-цивілісти. Говорячи про правоздатність держави, вони відзначають, що «вона бере участь у цивільному обігу не у своїх приватних інтересах, а з метою найбільш ефективного здійснення публічної влади» [3, с. 220].

Поділяючи дану точку зору, необхідно відзначити, що в ідеалі основною метою договору про умови ведення мисливського господарства є не отримання державою прибутку з природних ресурсів, а насамперед задоволення суспільної потреби у використанні даного ресурсу найкращим чином, тобто раціонально, невичерпно, відновлювально, зі збереженням навколишнього середовища та біорізноманіття для майбутніх поколінь народу України.

У зв'язку з цим слід погодитися з Н. Р. Кобецькою про те, що метою договору про умови ведення мисливського господарства є забезпечення належного стану мисливських угідь, їх збереження, охорони, впорядкування. Ця особливість мети даного договору відрізняє його від звичайного приватноправового договору [7, с. 101].

По-четверте, особливістю договору про умови ведення мисливського господарства, як і всіх інших договорів, що укладаються у сфері природокористування, є те, що держава сама визначає істотні умови даного договору, закріплюючи їх перелік у законі (строки, конкретні зобов'язання природокористувача, місце розташування, межі і площа мисливського угіддя тощо), а претендент на отримання мисливських угідь у користування має право або прийняти, або відмовитися від даних умов, але змінити умови він вже не може, навіть за взаємною згодою сторін.

У цьому є як позитивні, так і негативні риси, оскільки держава може сформулювати як завищені, так і необґрунтовано ліберальні вимоги до природокористувача, що, з одного

боку, загрожує утрудненнями в господарській діяльності, а з іншого боку, може викликати несприятливі наслідки для популяцій мисливських ресурсів та середовища їх проживання.

Таким чином, при укладенні договору про умови ведення мисливського господарства не відбувається як такого узгодження умов і досягнення сторонами консенсусу, а отже, принцип свободи договору реалізується зі значними обмеженнями. Претендент має право вирішити, укласти договір чи ні. Інші прояви принципу свободи договору, такі як можливість вибору партнера і виду договору, для претендента практично відсутні.

Елемент публічності виявляється і в обов'язках, покладених на довгострокового користувача: забезпечити мисливське впорядкування угідь у визначені договором строки, раціонально використовувати державний мисливський фонд, проводити первинний облік чисельності і використання мисливських тварин, вивчати їх стан та характеристики угідь, забезпечувати проведення комплексних заходів, спрямованих на охорону і відтворення мисливських тварин, здійснювати охорону державного мисливського фонду, дотримуватись режиму охорони видів тварин, занесених до Червоної книги України і до переліку видів тварин, які підлягають особливій охороні в межах надання в користування мисливських угідь та ін. Усі ці зобов'язання, на нашу думку, носять публічно-правовий характер, оскільки забезпечують публічні екологічні інтереси.

По-п'яте, на відміну від приватноправового договору, який перш за все встановлює, змінює і припиняє права та обов'язки сторін, договір про умови ведення мисливського господарства не тільки встановлює права та обов'язки для сторін даного договору, але і стосується прав і обов'язків інших осіб.

Це проявляється насамперед у тому, що при наданні права на добування мисливських ресурсів в межах мисливських угідь змінюється їх правовий режим: з угідь загальнодоступних (мисливських угідь державного мисливського резерву, які не закріплені за певними користувачами, де фізичні особи мають право вільно перебувати в цілях полювання) вони переходять в угіддя закріплені за користувачами мисливських угідь (куди, доступ фізичним особам може бути обмежений особою, за яким закріплено це мисливське угіддя).

Таким чином, зміна правового режиму мисливських угідь у зв'язку з укладенням договору про умови ведення мисливського господарства так чи інакше побічно зачіпає (і змінює) права та обов'язки третіх осіб – мисливців.

Крім того, типова ситуація, коли користувач тваринним світом, лісокористувачі чи користувач земельної ділянки, на якій знаходяться мисливські ресурси, не збігаються в одній особі. У цьому випадку укладенням договору про умови ведення мисливського господарства можуть бути порушені права власників і користувачів земельних ділянок, які розташовані в межах мисливських угідь. У такому випадку повинні встановлюватись постійні земельні сервітути [13, с. 14].

Висновки. Таким чином, договір про умови ведення мисливського господарства поєднує в собі як публічно-правові, так і приватноправові начала (елементи), що говорить про його комплексну природу.

Риси публічно-правового характеру даного договору проявляються у тому, що він:

1. Має особливий предмет – природний ресурс, правовий режим якого відрізняється від режиму матеріальних об'єктів, створених людиною.

2. Характеризується особливим суб'єктним складом, який полягає в тому, що однією зі сторін даного договору завжди виступає публічне утворення (державна установа), тобто одна зі сторін володіє державно-владними повноваженнями.

3. Не має на меті отримання державою прибутку з природних ресурсів, а укладається насамперед для задоволення суспільної потреби у використанні даного ресурсу найкращим чином, тобто раціонально, невичерпно, відновлювально, зі збереженням навколишнього середовища та біорізноманіття для майбутніх поколінь народу України.

4. Укладається зі значними обмеженнями принципу свободи договору, оскільки відсутнє узгодження умов і досягнення сторонами консенсусу.

5. Певною мірою зачіпає (змінює) права та обов'язки третіх осіб (мисливців, власників та користувачів земельних ділянок).

В цілому, такі публічно-правові елементи договору про умови ведення мисливського господарства необхідно визнати науково обґрунтованими. Разом з тим окремого дослідження вимагає необхідність удосконалення процедури укладення цього договору. Крім того, законодавчого закріплення вимагає порядок встановлення сервітутів (перш за все земельних) в інтересах користувачів мисливських угідь.

Список використаних джерел

1. Бугаев Д. В. Гражданско-правовое регулирование использования объектов животного мира, отнесенных к объектам охоты: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Д. В. Бугаев. – Волгоград, 2006. – 190 с.
2. Васильева М. И. Государство как субъект экологического права / М. И. Васильева // Экологическое право. – 2008. – № 3. – С. 2–5.
3. Гражданское право: учебник. / [Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого]. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2005. – Т 1 – 765 с.
4. Дроздов И. А. Договоры на передачу в пользование природных ресурсов: учеб.-практ. пособие / И. А. Дроздов. – М.: Проспект, 2001. – 120 с.
5. Иванов В. В. Общие вопросы теории договора / В. В. Иванов. – М., 2000. – 158 с.
6. Ключкин Б. Д. О развитии договорной основы права пользования недрами / Б. Д. Ключкин // Государство и право. – 2004. – № 9. – С. 46–54.
7. Кобецька Н. Р. Договори у відносинах користування мисливськими угіддями / Н. Р. Кобецька // Право і суспільство. – № 1–2. – 2014. – С. 99–102.
8. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
9. Краева В. Н. Правовое регулирование пользования охотничьими ресурсами на закрепленных охотничьих угодьях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / В. Н. Краева. – М., 2010. – 236 с.
10. Миронова Л. А. Гражданско-правовые договоры в сфере природопользования: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03. / Л. А. Миронова. – Казань, 2004. – 30 с.
11. Морозов Н. Л. Договорные отношения в публично-правовой сфере: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Н. Л. Морозов. – М., 2006. – 198 с.
12. Мызров С. Н. Договор аренды: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. Н. Мызров. – Ульяновск, 2000. – 191 с.
13. Нечипорук Л. Д. Еколого-правове регулювання раціонального використання об'єктів тваринного світу: автореф. дис. канд. юрид. наук.: спец. 12.00.06 / Л. Д. Нечипорук – К., 2009. – 23 с.
14. Петрова Т. В. Правовые проблемы экономического механизма охраны окружающей среды / Т. В. Петрова. – М.: Зеркало, 2000 – 185 с.

15. Про мисливське господарство та полювання. Закон України від 22.02.2000 № 1478-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1478-14>.
16. Хаустов Д. В. Публично-правовые договоры как особый инструмент государственного регулирования природопользования: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Д. В. Хаустов. – М., 2003. – 227 с.
17. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

**Томин А. А. Договор об условиях ведения охотничьего хозяйства:
публично-правовой аспект**

В статье исследуется правовая природа договоров в сфере природопользования. Автор анализирует публично-правовые элементы договора о передаче охотничьих угодий в пользование. На основе положений действующего законодательства Украины и трудов ученых-экологов и цивилистов характеризуются такие особенности этих договоров, как: предмет, субъектный состав, цель и порядок заключения.

Ключевые слова: природопользования, публично-правовые элементы, охотничьи угодья, договор, охотничье хозяйство.

**Томун О. О. The contract about conditions of employment hunting farm:
public legal aspects**

This article examines the concept of of the agreement in the sphere of nature. The author analyzes the public law elements of the contract on the transfer of hunting grounds in use. Based on the provisions of the current legislation of Ukraine and works of environmental scientists and jurist characterized such features of these contracts, as subjects, purpose and procedure of conclusion.

Keywords: natural resources, public law elements, hunting grounds, the hunting farm.

